Исправления не допускаются

Итоговый балл ________ __________________ **Шифр** _____________
(подпись председателя жюри)

Межрегиональные предметные олимпиады КФУ
профиль «Татарский язык»
заключительный этап
2023-2024 учебный год
9 класс

I. Хәзерге вакытта татарча сөйләмдә кулланыла торган 5 яңа алынма сүзгә мисал китерегез, мәгънәсен аңлатыгыз. / Приведите 5 новых заимствований, используемых в современной татарской речи, объясните их значения. *(10 баллов. За каждый пример по 2 балла).*

Җавап: Мәсәлән, фейк – дөрес булмаган мәгълүмат;

Стартап – алга таба финанслау таләп итә торган коммерция проекты.

Логотип – график рәсем, эмблема яки символ;

Лизинг – финанс хезмәтенең бер төре, кредит хезмә күрсәтү формасы;

Бренд – 1 компания товары яки хезмәтен башкаларныкыннан аеру өчен кулланыла торган символ, билге Һ.б.

II. "Татар теленең аңлатмалы сүзлеге" нә теркәлгән мәгънәләреннән чыгып, сүзне табыгыз. / Отгадайте слова по заначению, зафиксированному в "Толком словаре татарского языка". *(10 баллов. Каждое слова оценивается 2 баллами).*

КАНИКУЛ - *лат.* 1) Мәктәптә, уку йортында укучыларның тукталып тору вакыты; 2) Парламент эшендә тукталып ору вакыты

КИЧ – көннең кояш баю алдыннан һәм кояш баегач шәфәкъ сүнгәнче булган дәвере.

МИШӘР – татар теленең көнбатыш диалектындасөйләшә торган этник төркем вәкиле.

САРЫК – 1) куышмөгезлеләр семьялыгыннан куе йон белән капланган имезүче вак йорт хайваны; 2) *күч. гади. сөйл*. булдыксыз, бик юаш, надан һ.б.ш. кеше.

ТӘҮГЕ - иң баштагы , беренче ; башлангыч.

III. Төшеп калган сүзләрне, кирәкле формага куеп, текстта өстәп языгыз. / Запишите пропущенные слова, поставив в нужной форме. (10 баллов. За каждый правильный ответ по 1 баллу).

Игътибар сүзе өч 1) иҗектән __________________ тора. Сүздә 2) сигез ________ хәреф, җиде аваз бар. Сузык авазлар: [и] һәм [а], тартыклар 3) [х], [т] ,[б], [р] авазлары Сүз сингармонизм законының рәт гармониясенә 4) буйсынмаган_______________ . Сүзнең әйтелеше белән язылышы арасында аерма 5) бар ___________ . Игътибар сүзенә 6) калын______________ кушымча ялгана, чөнки 7) соңгы иҗек калын ______. Бу сүз - 8) гарәп _________ алынмасы. Ул 9) фикерләү, күрү һәм ишетү сәләтенең берән нәрсәгә төбәлгән булуы, дикъкать; 1) ихтирамлы мөнәсәбәт, хөрмәт, илтифат, ихтирам ____ дигәнне аңлата. Бу сүздән 10) _игътибарлы, игътибарсыз_________________ сыйфатлары ясала.

IV. Бирелгән сүзләр һәм аларда очрый торган грамматик категорияләр арасында тәңгәллекләр урнаштырыгыз. / Установите соответствия между словами и их грамматическими категориями *(10 баллов. Каждое правильное соответствие оценивается по 2 баллу.)*

1. Дәрестә	А) дәрәҗә
2. Улым	Ә) заман
3. Зәп-зәңгәр	Б) килеш
4. Укучы (малай)	В) юнәлеш
5. Белеш	Г) тартым

Җавап: 1 Б 2 Г 3 А 4 Ә 5 В

V. Җөмләгә 1) синтаксик анализ ясагыз, 2) аның схемасын сызыгыз һәм 3) төрен билгеләгез / Сделайте 1) синтаксический разбор предложения, 2) укажите схему и 3) определите тип предложения (15 баллов. За каждое задание по 5 баллов).

Алда утырган абый Илсөяргә болай диде: “ Хәзер син, акыллым, минем кайбер сорауларыма җавап бир” . (Г.Х.)

Беренче җөмлә - алда утырган абый Илсөяргә болай диде. Ияse – абый, хәбәре – диде; алда утырган – аергыч, Илсөяргә – тәмамлык, болай – тәмамлык.(ул - ике җөмлә арасында бәйләүче чара).

Икенче җөмлә - Хәзер син, акыллым, минем кайбер сорауларыма җавап бир. Иясе – си, хәбәре – җавап бирерсең. Хәзер – вакыт хәле, акыллым – эндәш сүз, минем – аергыч, кайбер - - аергыч, сорауларыма – тәмамлык.

Бу –иярченле кушма җөмлә. Беренче җөмлә – баш җөмлә, икенче җөмлә - аналитик иярчен тәмамлык җөмлә. Бәйләүче чара – мөнәсәбәтле сүз һәм көттерү паузасы.

1) [ ] : 2) (.. .) .

VI. Хәзерге татар әдәби телендә теге яки бу эшне, гамәлне, процессны башкару кирәклеге, тиешлеге ничек белдерелә? Шул грамматик формалар турында языгыз. Мисаллар белән аңлатыгыз. / Как передается модальное значение необходимости процесса, действия в современном татарском литературном языке? Напишите об этом. Приведите примеры. (15 баллов. За описание и подтверждение примером каждой формы по 5 баллов).

Татар телендә кирәклек, тиешлек модальлеге эшнең булу – булмавы мөмкинлеген яки мөмкин түгеллеген аңлата. Ул түбәндәге грамматик формалар белән белдерелә ала :

1) Инфинитив формасы һәм тиеш модаль сүзе ярдәмендә: Мин дәрескә барырга тиеш.
2) Инфинитив формасы һәм кирәк модаль сүзе аша: Миңа мәктәпкә барырга кирәк.
3) –асы бар, -асы юк - сыйфат фигыль һәм бар/юк сүзләре ярдәмендә. Минем дәрескә барасым бар.
4) –асы бул - сыйфат фигыль һәм ярдәмче фигыль формасы аша: Иртәгә иртә барасы була.
5) –асы кал - сыйфат фигыль һәм ярдәмче фигыль формасы аша: Моны үзенә әйтәсе кала.

VII. Сүзтезмәдәге һәр сүзне антонимы белән алыштырып языгыз/ Запишите словосочетания, заменив каждое слово антонимом. *(10 баллов.* За каждый правильный ответ по 2 балла*.)*.

Хәзер искә төшү – аннары оныту
Кичен йоклау – иртән уяну
Еракка кычкыру – якында пышылдау
Озакка китү – азга килү
Кышын шаяру – җәен моңсулану (күңелсезләнү)

VIII. «Гадилектә -бөеклек» дигән сүзләрне сез ничек адлыйсыз? Бу фикергә үз мөнәсәбәтегезне 70 сүздән ким булмаган язмада белдерегез. Фикерегезне раслап, 2 дән ким булмаган дәлил китерегез. / Как вы понимаете выраңение “Величие в простоте”? Напишите сочинение-рассуждение (не менее 70 слов), выражая ваше отношение к этому. Приведите не менее 2 довода-примера. *(20 баллов)*

№	Сочинениене бәяләү критерийлары	Баллар
I	***Иншаның эчтәлеге***	
	Язманың эчтәлеге темага туры килә. Эчтәлеге тулысынча ачылган. Икедән артык дәлил бирелгән.	4
	Язманың эчтәлеге, нигездә, темага туры килә. Эчтәлеге ачылган. 1-2 гомуми дәлил бар.	3
	Язманың эчтәлеге гомуми. 1 дәлил бар.	2
	Язманың эчтәлеген бирүдә җитди ялгышлар бар. 1 дәлил дә юк	1
	Язманың эчтәлеге ачылмаган **яки** мисал буларак дәлил язылмаган.	0
II	***Иншаның тел ягы***	
	Язманың мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге, язу эзлеклелеге	
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана: – логик хаталар юк, язуда эзлеклелек бозылмаган; – абзацларга бүленештә хаталар юк.	2
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана, **ләкин** 1 логик хатасы бар, **һәм/яки** абзацларга бүленештә **1** урында хата бар.	1
	Язмада сөйләм үстерүгә омтылыш бар, **ләкин** логик хаталарның саны 1 дән артык, **һәм/яки** абзацларга бүленештә **2** урында хата бар.	0
	Төгәллек һәм сөйләм матурлыгы	
	Язмада фикер төгәл, төрле грамматик формалар кулланылган.	2
	Язмада фикер төгәл, **Ләкин** бер генә төрле сөйләм калыпларыннан файдаланылган, **яки**	1

	язмада төрле грамматик формалар кулланылган, **ләкин** фикер төгәллеге бозылган.	
	Сүз байлыгыннан тиешенчә файдалана алмаган, бер үк төрле җөмлә калыпларын гына кулланган.	0
III	***Грамоталылык***	
	Орфографик нормаларның үтәлеше	
	Орфографик хаталары юк (яки тупас булмаган 1 хатасы бар).	3
	Хатасы 2 дән артык түгел.	2
	3-4 хата җибәрелгән	1
	Хаталарының саны 4 тән артык	0
	Пунктуацион нормаларның үтәлеше	
	Пунктуацион хаталары юк (яки тупас булмаган 1 хатасы бар).	3
	1-3 хатасы бар.	2
	4-5 хатасы бар.	1
	Хаталарының саны 5 тән артык	0
	Тел нормаларының үтәлеше	
	Грамматик хаталары юк	2
	1–2 хатасы бар	1
	Хаталарының саны 2 дән артык	0
	Сөйләм нормаларының үтәлеше	
	Сөйләмгә кагылышлы 1 генә хатасы бар	2
	2–3 хатасы бар	1
	Хаталарының саны **3** тән артык	0
	Этикага кагылышлы нормаларның үтәлеше	
	Этикага кагылышлы хаталары юк	1
	Хаталары бар (1 һәм 1дән күбрәк)	0
	Язмада фактларны бирүдәге төгәллекнең үтәлеше	
	Фактик хаталары юк.	1
	Фактик хаталары бар.	0
Язма эш өчен максималь балл		**20**